

KISEBBSÉG ÉS SAJTÓ

Makkai Béla: *Határon túli magyar sajtó – Trianon előtt. Bukaresti és eszéki magyar lapok az identitásörzés és kisebbségi érdekvédelem szolgálatában (1860–1918)*

■ Mit jelent magyarnak lenni Bukarestben? Milyen szerepe van a sajtónak a bukaresti magyar közösség életében? Milyen érvényesülési lehetőségekkel rendelkezik egy a diaszpórában megjelenő magyar újság a nacionalizmus hullámverésében? Ilyen érdekesítő kérdésekre keresi a választ Makkai Béla könyvében, amely hiánypótló jellege miatt is rendkívül hasznos olvasmányoknak bizonyulhat szakmán belül és kívül egyaránt.

Makkai Béla felsőfokú tanulmányait az ELTE történelem-pedagógia szakán kezdte, 1980 és 1985 között, majd hosszú ideig az ELTE Kőrösi Csoma Sándor Kollégiumában játszott vezető szerepet. Doktori fokozatát 1995-ben szerezte, 1998-tól a Károli Gáspár Református Egyetem oktatója, 2005-től az említett egyetemen az Új- és Jelenkori Egyetemes Történelmi Tanszék vezetője.

A szerző kronológiai sorrendben mutatja be a határon túli lapok történetét. Itt csak néhányat fogunk bemutatni a könyvben ismertetettek közül, hogy szemléltessük a szerző módszertanát, illetve, hogy rávilágítsunk arra, milyen hasznos információkkal szolgálhat a könyv a témában érdekelteknek. Makkai három fontos tényezőt tárgyal: az adott lapok anyaországhoz,

illetve a befogadó országhoz való viszonyulását és az írott sajtót igénylő magyar közösségek belső működését.

Az első, igen rövid életű regáti magyar sajtótermék, az 1860-ban megjelent *Bukaresti Magyar Közöny*, amelyet az akkori Románia területén élő csángók, iparos székelyek és a politikai emigránsok igényéből alapítottak. A lap céljai közé tartozott az anyaországgal való kapcsolattartás, a havasalföldi, moldvai és bukovinai magyarok összefogása, illetve a jószomszédi viszony ápolása. Az utóbbit az 1848-as forradalom véres emlékei nehezítették. Ausztria jelentős befolyása miatt a lapban nehéznek bizonyult politikai jellegű cikkeket közölni. A közöny sokat foglalkozik Románia helyzetével, információkat közölve az uralkodóról, az alkotmányosság fejlődéséről és a modernizációs törekvésekről, amelyekben hangsúlyozza a regáti magyarok szerepét is. Ugyanakkor a nagyvilágban történt eseményekről is tudósít – például a szárd–francia–osztrák háborúról. Ennek kapcsán nagy hangsúlyt kap a Galacról Olaszországba utazott magyar önkéntesek sorsa is.

Az újságra jellemző a higgadt-ság, ezért nem közöl megemléke-

zést az aradi vértanúkról, mert ez Romániát kényes politikai helyzetbe hozná. Fontos szerepe volt a lapban a román–magyar kapcsolatoknak, ezt tükrözi egyes magyarok Románia modernizálásában betöltött kezdeményező szerepének a hangsúlyozása. Ugyanakkor a *Bukaresti Magyar Közlöny* szerepet vállalt a fővárosi magyarság összekovácsolásában, iskolák alapítására ösztönözve a magyar közösséget. A lap rövid életét valószínűleg a romániai sajtószabadság általános csorbulása és az előfizetők hiánya magyarázza.

A *Bukaresti Híradó* már hosszabb életűnek minősült, 1876 és 1885 között jelent meg. Az első két év nehéznek bizonyult a Balkánon ekkor zajló háborús helyzet miatt. Míg a román médiában az oroszokat barátokként állították be, a *Bukaresti Híradó* számára a cár barátsága nem volt ennyire egyértelmű, 1848 emléke még erősen érezhető volt. Az anyaországi újságok törökbarátsága csak rontott a regáti magyarok megítélésében, a lap szerkesztőjét Vándory Lajost le is tartóztatták oroszellenes írásai miatt. Mégis, a háború eseményeiről való tudósítás stabil keresletet biztosított a lapnak.

A háború után a gazdasági válság beköszöntésével a lap pénzügyileg nehéz helyzetbe került. A csőd a magyarországi és a romániai politikai elitel kiépített kapcsolatok miatt nem következett be, sőt újabb fellendülési korszak következett. Besszarábia elvétele Vándory szkepticizmusát igazolta, ennek köszönhető, hogy a román politikai elit felfigyelt rá. A lapnak egyébként román változatát is elkészítették, *Gazeta de București* címmel. Ennek viszont az lett a következménye, hogy a román belpolitikával kapcsolatos bármilyen téma tabuvá vált.

Ami a lap és az anyaország viszonyát illeti, előbbi függött az ott honi támogatástól, viszont ez nem jelentette azt, hogy a kormánypártot nem érte egyáltalán kritika, sokszorozottan igaz ez, ha figyelembe vesszük azt, miszerint a lap szerkesztője a balközép szimpatizánsa volt. A *Bukaresti Híradót* foglalkoztatta a regáti magyarok sorsa is. Vándory Lajos a magyar közösség megmaradását az anyaországgal ápolt jó viszonyban, az anyanyelv intézményesített tanításában és egy felekezetek feletti civil társadalom létrehozásában látta. Az utóbbi érv azért fontos, mert a bukaresti magyarok összetartásáért felelős egyeten, a Magyar Társulaton belül konfliktus alakult ki a reformátusok és a katolikusok között. Ez egy idő után olyan testvérviszály terebélyesedett, amely az egész korszakban jellemző volt a bukaresti magyar közösségre. A felekezeti konfliktus abban gyökerezett, hogy a reformátusok a katolikus többség ellenére vezető pozíciót foglaltak el a Magyar Társulaton. A híradó megszűnésének egyik okaként, a felerősödő román egyetemista nacionalizmus mellett, ez a viszály könyvelhető el.

A *Bukaresti Magyar Újság* szintén a hosszabb életűek közé tartozott; 1901 és 1908 között jelent meg. A lapot az egyre fokozódó nacionalista érzelmek kontextusában alapították, és működésére nagy hatással volt a magyar kormány által indított Romániai Akció, melynek célja a regáti román nacionalista sajtó által okozott károk semlegesítése volt, emellett a bukaresti magyarok egységének megteremtése is a célkitűzései közé tartozott. Viszont a *Bukaresti Magyar Újság* a Romániai Akciótól függetlenül jött létre, alapítója Bálinth János. A lap

eleinte a hitélettel, az egyetek működésével és a fontosabb politikai események közlésével foglalkozott. A lapnak szinte minden társadalmi osztályból volt olvasója.

A Romániai Akció sikerességének biztosítása érdekében a budapesti illetékesek fontosnak tartották egy bukaresti magyar újság létrehozását, amelyet a magyar állam finanszírozna. Viszont egy új sajtótermék létrehozása körülményes lett volna, ráadásul konkurenciát jelentett volna számára Bálinth János lapja. Ezért döntött úgy a miniszterelnökség, hogy inkább a már létező újság élére állítanak egy kormánybarát személyt. Bálinth Jánost ellenzéki szimpatizánsként és a kormánnyal szembeni gyakori bírálataiért – mert ez nem volt képes a székelyföldi kivándorlás ügyében megoldással előállni – megbízhatatlannak minősítették. Fő munkatársa, Holló János ellen egyházi fegyelmi eljárás indult, ami magával sodorta Bálinth Jánost is.

Az utóda Poliány Zoltán lett, akit a sajtócézar Rákosi Jenő ajánlott erre az állásra. Az ő feladata a magyar állam érdekeinek képviselete, a helybeli magyarok közti botrányok diszkrét kezelése és a befogadó ország iránti hűség bizonyítása volt. Így az újságban megjelenő cikkek is a magyar kormány intézkedéseit dicsérték, és az otthoni ellenzéket próbálták rossz színbe állítani, míg a Romániával kapcsolatos ügyekben mindig a fejlődést hangsúlyozták.

A lap megszűnését a bukaresti magyar közösségen belüli megosztottság okozta. Ezt tükrözi a *Romániai Hírlap* alapítása, amely a kezdetektől háborúban állt Poliány Zoltánnal, akit ennek következtében haza is rendeltek.

Poliány távozása után a *Romániai Hírlap* lett a regáti magyar kö-

zösség szószólója. A lap 1907 és 1910 között jelent meg. Alapítója és főszerkesztője a virágkertészetből meggazdagodott Scheier Németh Ignác volt. Számára a legfontosabb cél a bukaresti magyar közösség kulturális színvonalának emelése lett. Így érthető, hogy az újság sokat foglalkozott az anyanyelv kérdésével. Másik fontos kérdésként az egyleti élet átláthatóvá tételét kezelte. Ez azzal magyarázható, hogy ebben az időszakban az egylet pénzügyei körüli viták és sikkasztási vádak képezték a magyar közösség fragmentálódásának fő okait. Az anyaország belpolitikai életével sokat foglalkozott az újság, főleg a székelyföldi helyzettel, és a kormányt szociális intézkedésekre buzdította, az ellenzékkel szemben kritikus volt. Az újság Románia belpolitikai ügyeivel is foglalkozott, alapvetően nem volt konfrontatív, de nem mellőzte a magyarellenes esetek bemutatását sem. A lap rövid működése alatt ambiciózus tervekkel állt elő a közösségi élet alakításában. Gyakran tartottak gyűjtéseket szegények számára, és egy iparos takarékpénztár felállítását is tervezték. Scheier nemcsak a haza iránti hű elkötelezettségből hozta létre a lapot, hanem a magyar kormány támogatását is szerette volna megszerezni, a kezdetektől Poliány helyébe akart lépni. Ez sikertelennek bizonyult, ugyanis a budapesti politikai körök nem bíztak meg benne. Részben ez, részben a konfrontációs cikkek gyakorisága miatt szűnt meg a lap.

Makkai – miközben könyvében nagyrészt romániai újságokkal foglalkozik – kitér a horvátországi magyarok újságjának, a *Szlavóniai Magyar Újságnak* a tárgyalására is. Ez a lap 1908 és 1918 között működött. A demográfiai növekedés mi-

att ebben a korszakban sok magyar vándorol ki Horvátországba. A befogadó országban ezt magyarosítási szándékként értelmezték, így a kisebbségben lévő magyaroknak a túlfűtött nacionalizmus veszélyével kellett szembesülniük. A magyar jogvédelem és az unionizmus erősítésének érdekében jött létre a Szlavóniai Akció. Ennek céljai közé tartozott egy magyar médiaorgánus létesítése Horvátországban. A már említett Poliány Zoltánt romániai tapasztalata miatt bízta meg a miniszterelnökség. A terv komolyságát tükrözi az a tény, hogy az akkori magyar miniszterelnök, Khuen-Héderváry Károly megkérte a horvát bánt, hogy támogassa Poliányt, illetve a MÁV munkásai azt a megbízást kapták, hogy osszák szét az újonnan megjelenő újságot. Az újság legfőbb célja a magyarság jogainak védelme volt, ezt viszont önmagában nem tudta el látni, szükség volt a kormány pártfogására. A regáti nacionalista újságok támadásainál jóval durvábbak érték itt Poliányt, de erre sikerült mindig higgadtan válaszolni, ugyanakkor a befogadók iránti hűséget is megfogalmaznia. A lap vállalkozásként jól működött még a világháború idején is, csúcspontján ötezer előfizetője volt, és két melléklet is működött. Viszont a világháború végére beköszönt súlyos inflációt és az elszakadást nem élte túl.

A kötet általános értékeléssel, illetve a regáti magyarság szerző által megrajzolt identitásképpével végződik. Makkai Béla elemzi a lapok színvonalát, a szerkesztők felkészültségét, valamint a regáti újságok alacsony előfizetői számát tárgyalja. A munka az alábbi következtetéssel zárul: az anyaországnak nem sikerült felhasználni kellőképpen a külföldi magyar sajtó által

nyújtott információkat, amivel korrigálhatta volna nemzetpolitikáját.

Egy-egy könyv esetében az ember néha nem olvassa el az utószót. Ebben az esetben ez súlyos hiba volna, ugyanis az Apró István által írt utószó rendkívül elgondolkodtató. Ebben a történetész helyzetének megváltozását tárgyalja egy olyan világban, amelyben a média nem a valóságot akarja visszaadni, hanem teremti azt. Miért lettek a történelem eseményeiből hírek? Ilyen jellegű kérdések rendkívül érdekessé teszik a könyv utolsó néhány oldalát.

Úgy vélem, a kötet legnagyobb erőssége az alaposság, ami már az előszóban is feltűnik. Az alkalmazott magyarázó lábjegyzetek rendkívül hasznosak azok számára, akik nem jártasak Románia történelmében. Dicsérendő az is, hogy a szerző minden helyi eseményt nagyobb történelmi kontextusban tárgyal. Az alaposság igényét alátámasztja az a tény is, hogy mindig kitér az újságok formai megjelenítésére is. Fontos megemlíteni azt is, hogy a magyar véleményeket mindig román újságok véleményével árnyalja. Az alaposság viszont nem teszi kevésbé olvasmányossá a könyvet, sőt a sok lapidézet csak fokozza az olvasó érdeklődését. A könyv másik erőssége az, hogy nemcsak leíró jelleggel mutatja be az eseményeket, hanem elemzi-értékeli is ezeket. A következtetések sosem elhamarkodottan születnek, a szerző a problémákat mindig a teljes komplexitásukban tárgyalja.

Kritikát főleg a könyv formai megjelenésével kapcsolatban lehet megfogalmazni. Kétségtelen, hogy a sok jegyzet alaposságra vall, viszont nem mindig szükséges a legjelentéktelenebb eseményt is lábjegyzetben említeni. Hasznos lett volna vi-

szont még néhány kép a tárgyalt sajtótermékekről, személyekről.

Ami nem formai hiba, de mégis megemlítenéd, az a regáti magyarok identitásképe, amivel érdemes lett volna részletesebben foglalkozni. A szerző az utolsó fejezetben tárgyalja ezt, röviden megállapítva, hogy a regáti magyaroknál nem létezett biztos pont a „haza” fogalom vonatkozásában. Ezt a megállapítást érdemes lett volna jobban kifejteni.

Végezetül megállapíthatjuk, hogy Makkai Béla munkája hiánypótló értékű, és sok kutatás számára kiindulópontként szolgálhat. Különösképpen a sajtótörténettel foglalkozók számára lehet hasznos olvasmány. Ajánlom azonban a könyvet azoknak is, akiket a regáti magyar egyleti élet érdekel, de akár az egyháztörténészeknek vagy azoknak is, akik a román–magyar viszony alakulására kíváncsiak.

Szabó Zsolt

